

CUPRINS

Prefață / 7

Cuvânt înainte / 9

Introducere / 11

Istoriografie / 13

I. Dobrogea în istoria românilor / 15

I.1. Dobrogea sub dominație otomană / 15

I.2. Dobrogea în administrația otomană / 17

Prefață de Corneliu Mihail LUNGU

Cuvânt-înainte de Sorin Liviu DAMEAN

II. Premise ale integrării Dobrogei în sistemul administrativ românesc / 61

II.1. Trasarile frontierelor sudice și nordice ale Dobrogei / 61

II.2. Unirea Dobrogei cu România / 14 noiembrie 1878 / 70

III. Situația administrativă a Dobrogei la sfârșitul secolului al XIX-lea
(1878-1900) / 79

IV. Administrația în Dobrogea la începutul secolului XX (1900-1913) / 325

IV.1. Integrarea Dobrogei în sistemul administrativ românesc la începutul
secolului XX / 325

IV.2. Dobrogea în contextul războarelor balcanice. Conferința și tratatul de
pace de la București (iulie-august 1913) / 424

Concluzii / 433

Bibliografie / 449

CUPRINS

Prefață / 7

Cuvânt înainte / 9

Introducere / 11

Istoriografie / 15

I. Dobrogea în istoria românilor / 19

I.1. Dobrogea sub dominație otomană / 19

I.2. Dobrogea în contextul crizei orientale din 1875-1878 / 37

II. Premise ale integrării Dobrogei în sistemul administrativ românesc / 61

II.1. Trasarea frontierelor sudice și nordice ale Dobrogei / 61

II.2. Unirea Dobrogei cu România (14 noiembrie 1878) / 70

III. Situația administrativă a Dobrogei la sfârșitul secolului al XIX-lea
(1878-1900) / 79

IV. Administrația în Dobrogea la începutul secolului XX (1900-1913) / 325

IV.1. Integrarea Dobrogei în sistemul administrativ românesc la începutul
secolului XX / 325

IV.2. Dobrogea în contextul războaielor balcanice. Conferința și tratatul de
pace de la București (iulie-august 1913) / 424

Concluzii / 435

Bibliografie / 449

Capitolul 1

Dobrogea în istoria românilor

I. 1. Dobrogea sub dominație otomană

Dobrogea – teritoriu românesc cuprins între Dunăre și Marea Neagră – a fost ocupată de către otomani la începutul secolului al XV-lea, fiind desprinsă din sistemul administrativ al Țării Românești după încheierea domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), provincia aflându-se, probabil, pentru scurt timp, sub autoritatea fiului lui Mircea, Mihail I (1418-1420).

Integrarea definitivă a Dobrogei în sistemul administrativ otoman s-a produs spre sfârșitul secolului al XV-lea, urmare firească a cuceririi de către Imperiul Otoman a porturilor Chilia și Cetatea Albă în 1484 sub conducerea sultanului Baiazid al II-lea¹.

După anexare, Dobrogea a fost integrată în sangeacul Silistra, la o dată ce nu poate fi stabilită exact. Aceasta făcea parte din vilaietul Rumeliei. Din punct de vedere administrativ, Imperiul Otoman era compus în acea perioadă din vilaiete, provincii mari conduse de către pașale având rangul de beilerbei, divizate în sangeacuri, conduse de sangeacbei. La rândul lor, sangeacurile erau împărțite în mai multe unități administrativ-teritoriale numite cazale, conduse de către cadii – judecători ce aplicau legea islamică (*sharia*)².

Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră a fost organizat ca *udj* (provincie), conducerea acesteia revenind beilor de margine (*udj-bei*) având reședința într-una dintre cetățile de graniță. Locuitorii provinciei au devenit supuși ai Imperiului Otoman, musulmanii aflându-se sub incidența legilor islamice (*sharia*) iar locuitorii de alte religii (creștini, mozaici, etc.) având condiția juridică de *raya*³.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, în timpul sultanului Murad al III-lea, s-a constituit un vilaiet separat de cel al Rumeliei, acesta fiind cunoscut de-a lungul timpului ca vilaietul de: Silistra, Oceacov sau Babadag, în funcție de sta-

¹ Anca Ghiață, „Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea”, în volumul *Studii istorice sud-est europene*, București, 1974, pp. 43-126.

² Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 205.

³ *Ibidem*.

bilirea reședinței guvernatorului său. Vilaietul se întindea de la Nipru până la Nicopole, incluzând teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, precum și raialele Giurgiu și Brăila, aflate la nord de Dunăre¹.

Acest vilaiet a avut o importanță militară aparte deoarece pașei de Silistra îi era încredințată apărarea provinciilor nordice ale Imperiului Otoman, fapt pentru care pașa de Silistra deținea rangul de vizir cu trei tuiuri².

Referindu-se la vilaietul de Silistra, Dimitrie Cantemir preciza, pe baza documentelor epocii, în monumentală sa lucrare *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* că reședința efectivă a acestuia era situată la Babadag. Acest fapt se explică, spune autorul, prin aceea că această așezare era mai aproape de Isaccea, vad de trecere pe malul nordic al Dunării, intens utilizat de către trupele otomane³. În aceste condiții, pentru o lungă perioadă de timp, principalul centru administrativ al vilaietului Silistra s-a aflat în Dobrogea, în apropierea malurilor Dunării, într-o regiune populată preponderent de către români.

Vilaietul era administrat de către un valiu și era divizat în sangeacuri, iar acestea din urmă în cazale. Cazalele (*cazas*) erau conduse de către *mudiri*⁴. Fiecare localitate era administrată de către un primar (*mukhtar* sau *subașa*) numit de guvernul otoman. În localitățile unde populația era de naționalități diferite erau mai mulți mukтари. Orașele mari, precum Tulcea, erau administrate de către un demnitar numit *tabur-agasi*, iar cele mici de un *mufetiș* (ambii cu atribuțiuni privind menținerea ordinii)⁵.

Din punct de vedere administrativ, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, principalele cazale de pe teritoriul Dobrogei au fost: Tulcea, Hârșova, Isaccea, Babadag, Carasu (Medgidia), Mangalia, Silistra și Constanța (Kustendge)⁶.

În toată perioada ocupației otomane, Dobrogea a asigurat legătura directă cu Hanatul Crimeii, furnizor de trupe auxiliare pentru armata sultanului și a reprezentat o bază sigură de ofensivă împotriva Poloniei și a statului rus în plină ascensiune fiind, în același timp, un teritoriu de tranzit sau de staționare a trupelor de ieniceri și de spahii ce asigurau supravegherea Țărilor Române situate în nordul Dunării⁷.

Referindu-se la sistemul de fortificații și cetăți realizat de către otomani pe malul Dunării – Nicopole, Silistra, Hârșova – Evlya Celebi menționa că

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p. 206.

³ Apud Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, p. 206.

⁴ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea: geografie matematică, fizică, politică, economică și militară*, Atelierele Grafice I. V. Socecu, București, 1904, p. 353. (În continuare se va cita: *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea...*).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 206.

⁷ *Ibidem*, p. 207.

Respect pentru oameni și cărți

ostașii otomani „stau de strajă în fiecare noapte pentru că aici este margine (serhat) iar în partea cealaltă aflându-se țara românilor necredincioși [creștini, n.n.] tare se tem”¹.

De o importanță deosebită s-a bucurat, în perioada dominației otomane, Isaccea, important vad de trecere a Dunării și adevărată cheie a apărării Dobrogei dinspre nord. Cetatea Isaccea a fost construită în preajma expediției lui Osman al II-lea împotriva Poloniei din anul 1620, pe înălțimea care domina apele Dunării².

Pentru a asigura provincia împotriva unor eventuale atacuri dinspre mare întreprinse de către cazaci, la mijlocul secolului al XVII-lea, otomanii au construit cetatea Kara-Harman (azi Vadul)³.

Tot în secolul al XVII-lea începe construcția unei fortificații destinată a proteja importantul centru administrativ de la Babadag, dar aceasta nu a fost finalizată⁴. În schimb a fost ridicată o fortăreață pe colinele din apropierea Tulcei, iar la Hârșova a fost construită o cetate de 3 000 de pași circumferință, aici fiind încartiruite garnizoane ce aveau misiunea de a supraveghea Țara Românească⁵.

După impunerea dominației otomane, în Dobrogea s-a stabilit o importantă populație de turci oguzi veniți din Anatolia și Rumelia. Ulterior au sosit în Dobrogea numeroase grupuri de tătari originari din Crimeea.

În perioada administrației otomane în Dobrogea s-a dorit sporirea potențialului militar al regiunii, Poarta favorizând colonizarea cu populație turcă și tătară originară din nordul Mării Negre, proces favorizat de dispariția Hoardei de Aur⁶. În paralel cu procesul de colonizare cu tătari crimeeni, statul otoman a organizat colonizarea Dobrogei cu grupuri turanice nomade din Anatolia⁷. Populația turco-tătară colonizată a fost instalată, în special, în sudul și centrul regiunii și avea obligații militare. De altfel, tătarii dobrogeni originari din Crimeea sunt atestați prin 1512-1514, iar Dimitrie Cantemir relatează în lucrarea *Descrierea Moldovei* că în anul 1568 hanul tătarilor a strămutat în Bugeac 30 000 de tătari nogai din ordinul sultanului Selim al II-lea.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea Poarta s-a confruntat cu dorința de emancipare a hanilor tătari din Crimeea, astfel că, în 1638 otomanii i-au

¹ Mustafa Ali Mehmed, „Aspecte din istoria Dobrogei sub dominația otomană în veacurile XIV-XVII. Mărturia călătorului Evlya Celebi”, în *Studii*, nr. 5/1965, p. 1104.

² Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 208.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 210; Tahsin Gemil, „Problema etnogenezei tătarilor”, în volumul *Originea Tătarilor. Locul lor în România și în lumea turcă*, Editura Kriterion, București, 1994, p. 61.

⁷ *Ibidem*, p. 211.

strămutat pe tătarii din Bugeac pe Nipru și Don spre a-i îndepărta de gurile Dunării. Nu după mult timp aceștia au revenit în locurile de unde fuseseră deportați.

Tătarii încep să se retragă din nou din Bugeac în preajma războiului ruso-turc din anii 1769-1774. Astfel, în 1769, după cucerirea Benderului [Tighina, n.n.] de către armatele ruse, 12 000 de tătarii nogai s-au retras în Crimeea. În 1783, după ocuparea Crimeii de către Rusia, o mare parte a tătarilor se reîntorc în Bugeac, iar în 1812, după pacea de la București ce a pus capăt războiului ruso-turc dintre anii 1806-1812, când Basarabia a fost ocupată de către trupele țariste, numeroși tătarii au trecut în sudul Dunării, stabilindu-se în Dobrogea¹.

Referindu-se la instalarea tătarilor în Dobrogea, căpitanul Mihai Ionescu-Dobrogeanu menționa că „tătarii s-au bucurat în Dobrogea de o oarecare independență și erau sub ascultarea unui han al lor”². Acesta își avea reședința la Carasu, aproape de Medgidia. După distrugerea acesteia de către armata rusă, în anul 1829, hanul tătar și-a mutat reședința la Ceatal-Orman, dar și aceasta este distrusă în cursul războiului ruso-româno-turc din anii 1877-1878³.

După încheierea războiului Crimeii, „un număr de 2 225 familii tătărești veniră să colonizeze Dobrogea, căreia îi deteră numele de «țara tătarilor»”⁴. În aceste condiții, „numărul populației tătărești era în 1860 de 60 000 de suflete”⁵.

Tătarii s-au așezat în bazinul râului Casimcea, până la capul Midia și pe valea Carasu până la Cara-Harman. Spre sud s-au așezat până la Cocargea și Tatlageac. Aceștia au fost instalați de către autoritățile otomane în cele mai înstărite sate de creștini și li s-au atribuit cele mai roditoare pământuri⁶.

În urma războiului Crimeii a fost fondată localitatea Medgidia de către Sayd-Pașa, denumită astfel în onoarea sultanului Abdul-Medjid.

Principalele ocupații ale tătarilor erau: creșterea cailor, cărăușia și, mai puțin, agricultura. Uneori se instalau în apropierea satelor de creștini „pe care îi jefuiau”⁷.

¹ *Ibidem*, p. 212.

² Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea...*, p. 342; Adina Berciu-Drăghicescu, „Tătarii din Dobrogea la mijlocul secolului al XIX-lea în opera lui Ion Ionescu de la Brad”, în volumul *Originea tătarilor. Locul lor în România și în lumea turcă*, pp. 222-225.

³ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, coord. acad. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 223.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne et la Balkan. Études de voyage 1860-1880*, Librairie HACHETTE & C., Paris, 1882, p. 48.

⁷ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 223.

La începutul secolului al XIX-lea cea mai numeroasă populație din Dobrogea era cea turcească, înrudită prin tradiții și prin apartenența la islamism cu tătarii. Astfel, în 1850 numărul familiilor turcești era, după relatările lui Ion Ionescu de la Brad, de 2 268¹.

Turcii se ocupau cu: creșterea animalelor, agricultura și comerțul, o mare parte a lor trăind în satele: Greci, Cerna, Hasanlar, Rahman, Alifacî, Satskioi, Anadalkioi, Caracoiu, Hasiduluk, dar și în: Tulcea, Sulina, Constanța (Kustendge) și Babadag. La sud de valea Carasu cea mai mare parte a populației era turcească². Populației turcești locale i se alătură trupele otomane staționate în Dobrogea și funcționarii otomani.

De altfel, întregul sistem administrativ otoman se baza pe interpretarea Coranului, sultanul fiind considerat succesorul direct al califilor, puterea sa asupra supușilor fiind absolută și de origine divină. În consecință, imperiul era considerat moșia sultanului care numește funcționarii și stabilește cele mai mici detalii administrative.

Sultanul conducea imperiul prin ordine imperiale denumite *hatiserif*, având putere de lege, ce trebuiau aplicate întocmai.

În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului următor taxele vamale, precum și cea mai mare parte a celorlalte taxe din imperiu, erau percepute în natură. Astfel, sultanul beneficia de monopolul asupra cerealelor din provincii. Acestea din urmă erau obligate să aprovizioneze capitala imperiului, asigurând inclusiv transportul cerealelor pe propria cheltuială.

Pe toată perioada administrației otomane s-au așezat în Dobrogea, în special în târguri, grupuri de negustori creștini sau de alte religii: raguzani, armeni, greci, evrei care erau utili autorităților otomane în scopuri de aprovizionare a garnizoanelor din regiune, precum și a capitalei imperiului³.

Încă din secolul al XV-lea, Poarta a acordat republicii italiene Ragusa privilegiul tranzitului de produse manufacturate și coloniale, fapt pentru care negustorii raguzani fondează colonii și reprezentanțe în câteva orașe din Dobrogea⁴. În secolele XVI-XVII negustorii raguzani sunt semnați la Silistra și Babadag unde desfășoară comerțul cu vite și piei⁵.

La mijlocul secolului al XVII-lea, Evlya Celebi relatează că din cele 390 de prăvălii din Babadag, cele mai multe erau ale raguzanilor⁶. Raguzanii s-au retras din Dobrogea după declanșarea crizei orientale în zonă. Locul

¹ Apud Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea...*, p. 336.

² *Ibidem*.

³ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 213.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Al. P. Arbore, „Câteva însemnări etnico-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii”, în *Analele Dobrogei*, nr. 1, Constanța, 1922, p. 43.

⁶ Apud Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, p. 214.

acestora în comerțul din Dobrogea a fost luat rapid de către armeni și greci. Armenii au fost nevoiți să-și părăsească locurile natale după cucerirea otomană, primul oraș dobrogean unde au fost atestați fiind Silistra¹.

La începutul secolului al XVI-lea este menționată și comunitatea armenescă din Babadag. Armenii s-au așezat și la Constanța, unde au construit o biserică ce a fost părăsită în 1760, obiectele bisericești de aici fiind duse la Babadag².

La mijlocul secolului al XIX-lea numărul familiilor de armeni din Dobrogea era de 76, cei mai mulți dintre ei locuind la Tulcea și Babadag³.

Grecii s-au așezat și ei în principalele târguri din Dobrogea, prezența lor fiind atestată chiar și în mediul rural⁴. Astfel, Nicolae Iorga menționa „vechiul cuib de greci pescari pe Dunăre” din satul Greci⁵.

La mijlocul secolului al XIX-lea trăiau în Dobrogea aproximativ 250 de familii grecești, cele mai numeroase comunități fiind la: Tulcea, Constanța, Măcin și Babadag⁶.

Alături de greci și armeni sunt atestați în Dobrogea, încă din secolul XVII, negustorii evrei. Activitățile acestora s-au dezvoltat în special în secolul XVIII⁷. În 1850 erau atestate în Dobrogea 119 familii evreiești la: Babadag, Isaccea și Tulcea⁸.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea cazacii pătrund în repetate rânduri pe Dunăre și pe mare în Dobrogea unde pradă și incendiază: Kustendge, Babadag, Isaccea și Karaharman⁹.

După bătălia de la Poltava din 1709 un număr însemnat de cazaci zaporojeni se retrag la Bender unde îi însoțesc pe hatmanul Mazepa și pe regele Carol al XII-lea al Suediei. Ulterior, în baza unui tratat cu Poarta, s-au stabilit în Dobrogea într-o zonă cuprinsă între brațul Sfântul Gheorghe, lacul Razim, Isaccea și limanul Babadagului¹⁰.

Urmare a desființării de către țarina Ecaterina a II-a în 1775 a autonomiei de care beneficiaseră cazacii zaporojeni o parte a acestora s-au stabilit în

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p. 215.

³ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 347.

⁴ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 216.

⁵ Nicolae Iorga, „Cele trei Dobroge pe care le-am găsit”, în *Analele Dobrogei*, nr. 1, Constanța, 1922, p. 31.

⁶ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 346.

⁷ Constantin Brătescu, „Populația Dobrogei”, în volumul *Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 237.

⁸ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 224; Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 347.

⁹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 216.

¹⁰ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 328; Al. P. Arbore, „Cotul Bugeacului. O încercare de reconstituire istorică a unui ținut dobrogean”, în *Analele Dobrogei*, nr. 3, Constanța, 1921, p. 358.

Imperiul Otoman tot în zona gurilor Dunării, fiind atestați în 1783 și 1786 de către călători austrieci¹.

La jumătatea secolului al XVIII-lea s-au așezat în Dobrogea și rușii lipoveni. În 1783 o parte a lipovenilor din Dobrogea au emigrat în Bucovina cu acordul autorităților habsburgice². În 1850 locuiau în Dobrogea 1 092 de familii de cazaci și 774 de familii de lipoveni³.

Bulgarii sunt semnați în Dobrogea la mijlocul secolului al XVII-lea de către diverși călători străini. Inițial, păstorii bulgari originari din regiunea Kotel din Balcani s-au deplasat cu turmele spre Dobrogea⁴. Astfel, au format câșle ce grupau 30-40 de locuitori în cazalele: Kustendge, Mangalia, Hârșova⁵.

După războiul ruso-turc din anii 1828-1829 o parte a bulgarilor din Dobrogea au trecut în Bugeac urmând trupele ruse în retragerea peste Dunăre⁶. Totuși, în 1850 erau în Dobrogea 1 194 de familii bulgărești, cele mai multe în cazaua Babadag⁷.

Integrată timp de peste patru secole statului otoman, Dobrogea a fost permanent în contact cu spațiul românesc nord-dunărean, o bună parte a locuitorilor ei fiind români⁸. Aceștia locuiau în special pe malul Dunării și în zona litoralului Mării Negre⁹, continuând să existe comunități românești și în centrul Dobrogei¹⁰, unde fusese colonizată o numeroasă populație musulmană.

Pe de altă parte, în perioada administrației otomane, în Dobrogea s-au stabilit și români din nordul Dunării, la acest fapt contribuind fiscalitatea excesivă impusă de regimul fanariot din Moldova și Țara Românească¹¹.

O importanță aparte a avut în Dobrogea transhumanța păstorilor ardeleni veniți la iernat în această regiune. Astfel, mocanii se instalau în toate părțile Dobrogei ajungând până la: Tulcea, Constanța sau Mangalia. Unii mocani din Țara Bârsei sau din părțile Sibiului erau și negustori, iar alții au devenit agricultori și s-au stabilit în Dobrogea. În acest context, s-a apreciat că „nicio

¹ Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, București, 1979, p. 40.

² Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 217.

³ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, pp. 329-330.

⁴ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, pp. 219-220.

⁵ Al. P. Arbore, „Așezărilor bulgarilor în Dobrogea”, în *Arhiva Dobrogei*, nr. 1/1916, pp. 37-38; *Idem*, „Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII-XIX”, în *Analele Dobrogei*, nr. IX/1924, p. 55.

⁶ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 327.

⁷ *Ibidem*.

⁸ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 221.

⁹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 222; Constantin Brătescu, „Populația Dobrogei”, în volumul *Dobrogea 1878 – 1928. Cincizeci de ani de viață românească*, Editura „Cultura Națională”, București, 1928, p. 224.

¹⁰ C. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei*, p. 55.

¹¹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 232; Nicolae Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908, p. 41.

parte a pământului românesc nu datorează Transilvaniei atât cât datorează Dobrogea¹. În Dobrogea ardelenii au făcut „una din cele mai trainice și mai semnificative descălecări din multele pe care le-au făcut pe alte întinsuri românești”².

Mihai Ionescu-Dobrogeanu afirma că „a se ocupa cineva de mocani este a atinge una din cestiunile cele mai importante ale agriculturii acestei țări (...) Este a vorbi de veniturile cele mari, pe care le aduc statului otoman”³.

Mocanii s-au stabilit în număr mare la Hârșova. Astfel, satul Varoș din apropiere de Hârșova, precum și Gârliciu și Groapa Ciobanului erau populate, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, de mocani veniți din Transilvania⁴. În aceste condiții este menționată aici starostia mocanilor din Hârșova.

În timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 cea mai mare parte a operațiunilor militare s-au desfășurat pe teritoriul Dobrogei. În 1809 unitățile rușești aflate sub comanda prințului Bagration au trecut Dunărea, ocupând principalele orașe din Dobrogea. În anul următor, armata rusă ce regrupa efective de 125 000 de oameni a purtat lupte cu otomanii la: Hârșova, Ostrov și Silistra⁵. Căderea Silistrei va conduce la încheierea războiului și semnarea tratatului de pace de la București prin care Rusia ocupa Basarabia, granița cu Imperiul Otoman fiind stabilită pe brațul Chilia⁶.

În 1817, la puțin timp de la fondarea Sfintei Alianțe și încheierea congresului de pace de la Viena (1814-1815), Rusia revendică o parte a deltei Dunării până la brațul Sulina, sub pretext că brațul Chilia își schimbă uneori cursul făcând granița nesigură. Deși inițial Poarta s-a opus unei noi cedări teritoriale, în cele din urmă, prin prevederile Convenției de la Akkerman din 1826, a acceptat noua graniță pe brațul Sulina⁷.

Războiul ruso-turc din 1828-1829 a produs în Dobrogea importante pagube materiale și a determinat apariția unei stări generale de nesiguranță. Unii participanți la război asemanau provincia cu un „veritabil deșert”, satele fiind arse „până la temelie”⁸. În cursul acestui război cetățile turcești de pe malul Dunării au fost distruse cu tunuri de mare calibru⁹.

¹ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 223.

² D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, Institutul de Istorie Națională, București, 1946, pp. 126, 130.

³ Mihai Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, pp. 324-325.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 265.

⁶ Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *File din istoria Dobrogei*, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Tulcea, Tulcea, 1998, p. 32.

⁷ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 265.

⁸ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 221.

⁹ Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op. cit.*, p. 32.

Participant, ca ofițer al armatei ruse, la războiul din 1828-1829, finlandezul Gustav Adolf Ramsay îi menționa pe „moldovenii” din satul Niculițel și ogoarele fertile din nordul Dobrogei¹.

Cu toate acestea, după abolirea oficială a monopolului comercial turcesc în 1829, interesele comerciale ale Marilor Puteri au determinat crearea în principalele centre administrative ale Dobrogei de consulate, prin intermediul cărora Europa va cunoaște mai bine realitățile zonei².

Hector de Bearn, care însoțea armatele ruse în 1828-1829, consemna că pe lângă multe sate, majoritatea pustiite, continuau să existe în Dobrogea și centre urbane cu bazaruri și moschei. Astfel, Babadagul avea 500 de case, Tulcea avea doar 20 de case, în timp ce, Sulina intrase într-o fază de decădere. Alte centre importante erau: Mahmudia – declarată oraș printr-un firman din 1822, Hârșova – unde exista o starostie a mocanilor, Mangalia, Isaceea – care avea 150 de case, în timp ce, Kustendge (Constanța) avea doar 68 de case³.

O descriere zguduitoare a condițiilor în care trăiesc locuitorii Dobrogei este realizată de către călugărul rus Partenie, care în 1839 a trecut prin această provincie în drum spre Muntele Athos. El redă descrierea realizată de către un localnic, astfel: „Din vechime țara noastră stă în hotar și deseori războaiele se fac pe aici (...) Abia ne mai îndreptăm, creștem vite și cultivăm grădinile, și iarăși se face război și atunci, cine poate fugi în Valahia, iar pe care-i prind turcii îi duc cu dâșii în țara lor, turmele ni le mănâncă, caselor le dau foc și grădinile ni le pustiesc”⁴.

În 1840, scriitorul danez Hans Christian Andersen remarca, în drumul său de la Constanța la Cernavodă, pe valea Carasu, „păstorii români” și „țărani români în cojoace de oaie, cu pălării de pâslă neagră”⁵.

În aceeași perioadă a făcut cercetări în Dobrogea și polonezul Mihail Czajkowski care menționa la nord de linia Cernavodă-Constanța aproximativ 25 000-30 000 de agricultori români ce locuiau în sate temeinic așezate⁶.

În primele luni ale anului 1850 Ion Ionescu de la Brad efectuează o călătorie exploratorie în Dobrogea din însărcinarea autorităților otomane și constată consecințele tragice ale războaielor purtate pe teritoriul dobrogean, precum și

¹ Raoul Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, Editura „Cartea Românească”, București, 1937, p. 43.

² Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 247.

³ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 226; Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *op. cit.*, p. 33.

⁴ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 221.

⁵ Marcel Romanescu, *Andersen în România*, în „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 1/1941, p. 181.

⁶ Gheorghe Platon, „Informații noi privind teritoriul și populația Dobrogei în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»*, V, Iași, 1968, p. 211; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 277.

numărul redus al așezărilor, inexistența căilor de comunicație și a mijloacelor de transport¹.

Astfel, la mijlocul secolului al XIX-lea, Ion Ionescu de la Brad întocmea o statistică pentru sangeacul Tulcea și cazalele: Kustendge (Constanța), Mangalia, Balcic și Bazargic din sangeacul Silistra însumând 15 764 de familii din care: 4 800 familii turcești, 3 656 familii românești, 2 225 familii tătărești, 2 214 bulgărești, 1 092 căzăcești, 747 lipovenești, 300 grecești, 212 țigănești, 145 arabe, 126 armenesti, 119 evreiești și 59 germane².

Într-o statistică din anul 1849 ce redă componența etnică a 53 de sate situate pe Dunăre, dar care cuprinde și așezări din partea centrală a Dobrogei și din apropiere de Kustendge (Constanța), 40 de sate erau locuite de români³.

La mijlocul secolului al XIX-lea, cele 3 656 de familii românești menționate de către Ion Ionescu de la Brad însumau 28 301 persoane⁴, Dobrogea realizând, în opinia acestuia, „o înfățișare în miniatură a tuturor românilor de prin celelalte provincii”⁵.

Locuitorilor statornici ai Dobrogei li se adăugau anual circa 6 000 de mocani originari din sudul Transilvaniei. Astfel, în toamna anului 1835, pe la: Brăila, Piuța Pietrei și Călărași au trecut în Dobrogea, în total, 2 412 ciobani cu 591 411 oi, 3 778 cai și 557 măgari. Dacă la acestea se adaugă numărul vitelor rămase în Dobrogea o perioadă mai îndelungată, precum și cele ce trec Dunărea prin alte puncte de vamă, se poate aprecia că anual erau aduse în Dobrogea cel puțin un milion de oi⁶. Mocanilor ardeleni li se adăugau numeroși oieri veniți în Dobrogea din Țara Românească⁷.

Unii mocani ardeleni, precum Nicolae Hagi Ghiță Poenaru, au contribuit cu donații în bani și animale la edificarea în Dobrogea a unor lăcașuri de cult românești. Astfel, Nicolae Hagi Ghiță Poenaru a donat 15 000 de galbeni, 500 de oi și 15 cai pentru construirea unei noi biserici la mănăstirea Cocoș din Dobrogea. Pisania bisericii menționează: „Această sfântă și Dumnezeiască biserică s-a zidit în anii de la Christos 1853, pe timpul stăreției Arhimandritului Visarion, începătorul acestui sfânt locaș, dar cu cheltuiala Domniei-Sale,

¹ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 221.

² *Ibidem*, p. 56; ***, *Dobrogea 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească*, pp. 230-231; Apostol D. Culea, *Cât trebuie să știe oricine despre Dobrogea. Trecutul-Prezentul-Viitorul*, Editura Casei Școalelor, București, 1928, p. 43.

³ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 222.

⁴ ***, *Dobrogea 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească*, p. 233.

⁵ Victor Slăvescu, *Corespondența lui Ion Ionescu de la Brad către Ion Ghica (1846-1874)*, București, 1943, p. 71.

⁶ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 223.

⁷ C. Constantinescu-Mircești, *Păștoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, pp. 122-124.